

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET U ZAGREBU
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
AKADEMSKA GODINA 2017./2018.

ZADAĆA I MISIJA KNJIŽNICA U RURALNOJ SREDINI

DIPLOMSKI RAD

Student: Viktorija Tomšić

Mentor: dr. sc. Jadranka Lasić-Lazić, red. prof.

Zagreb, ožujak 2018.

Sadržaj

1. Uvod	3
2. Određenje pojmova	4
2.1. Ruralna sredina	4
2.2. Knjižnica.....	5
2.3. Narodna knjižnica.....	5
2.3.1. Zadaće narodne knjižnice	6
2.3.2. Misija narodne knjižnice	7
2.4. Školska knjižnica	8
2.4.1. Zadaće školske knjižnice.....	9
2.4.2. Misija školske knjižnice	9
3. Statistički prikaz narodnih i školskih knjižnica u ruralnim područjima.....	10
3.1. Primjer Karlovačke županije	16
3.2. Primjer općine u ruralnom području, Općina Lasinja	19
4. Knjižnica u ruralnoj sredini – kulturno središte	20
4.1. Usluge knjižnice u ruralnoj sredini.....	22
4.2. Primjeri dobre prakse knjižnica u ruralnim sredinama.....	23
5. Zadaća i misija knjižnice u ruralnoj sredini	26
Literatura	28

1. Uvod

Na početku ovoga rada postavlja se nekoliko pitanja na koja će se njime nastojati odgovoriti. Pitanje koje povezuje stanovnike koji žive u ruralnoj sredini na području koje svojim djelovanjem obuhvaća neka knjižnica može se postaviti na dva načina:

„Znaju li stanovnici koje su njihove obrazovne, kulturne i informacijske potrebe?“ te „Zadovoljava li knjižnica svojim kulturno-javnim, obrazovnim i informacijskim programima i aktivnostima potrebe stanovnika koji žive na području koje je u obuhvatu njena djelovanja?“

To se pitanje može i proširiti: Hoće li tek ponuda kulturnih i obrazovnih aktivnosti kod stanovnika izazvati potrebu ili želju za obrazovnim, kulturnim i informacijskim sadržajima? Ako ih imaju, znaju li gdje ih mogu zadovoljiti? U kojem opsegu se te potrebe mogu zadovoljiti?¹. Utječe li geografski položaj (knjižnica u ruralnom području) knjižnice na nezadovoljavanje obrazovnih, kulturnih i informacijskih potreba stanovnika koji takve potrebe imaju?

U ovom radu, koji je ujedno i prijedlog za djelovanje, pokušat će se odgovoriti na dana pitanja u kontekstu razvoja, prijenosa i širenja određenih usluga knjižnica koje djeluju u ruralnim sredinama na teorijskom primjeru Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić“ iz Karlovca i knjižnica u ruralnim krajevima Karlovačke županije. Bitan kontekst odgovora na ova pitanja jest geografski položaj i prometna povezanost knjižnice s korisnicima. Konkretna povod za odabir ove teme jest nemogućnost korištenja usluga i programa knjižnice od strane stanovnika Općine Lasinja, osim usluga bibliobusa koje podrazumijevaju samo posudbu knjiga. Osnovna škola „Antun Klasić“ Lasinja u kojoj djeluje školska knjižnica nalazi se u ruralnom području Karlovačke županije, udaljena otprilike (od središta) 35 kilometara od Karlovca, tj. Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić“.

¹ Tomšić, V. Načini obavještanja korisnika o događajima u knjižnicama – studija slučaja Gradske knjižnice "Ivan Goran Kovačić" Karlovac : seminarski rad. Zagreb : Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti, Filozofski fakultet, 2017.

2. Određenje pojmova

Prema definiciji², „**bibliotekarstvo** ili **knjižničarstvo**, djelatnost (je) koja se obavlja u knjižnicama, a obuhvaća odabir, nabavu, stručnu obradbu, pohranu i zaštitu građe te organizaciju različitih usluga i službi za korisnike. Bibliotekarstvo postoji otkad postoji i knjižnica, no teoretski se utemeljuje tek u drugoj polovici XIX. st. kao posljedak novoga shvaćanja da je knjižnica društvena ustanova u službi javnosti.“

Razlikujemo knjižničarstvo kao znanstvenu disciplinu, još nazvanu i bibliotečna znanost, od knjižničarstva kao djelatnosti kod koje se, uz njene temeljne zadatke, ističe organizacija usluga i službi za korisnike. Ovisno o vrsti (UNESCO-va podjela iz 1970. g. na nacionalne knjižnice, visokoškolske knjižnice, općeznanstvene knjižnice, narodne knjižnice, školske knjižnice i specijalne (stručne) knjižnice), knjižnice uslužuju i organiziraju usluge i programe za različite vrste korisnika. U ovome radu usredotočit ćemo se na knjižničarstvo kao djelatnost.

2.1. Ruralna sredina

Budući da se u različitim znanstvenim i društvenim područjima termini *ruralno* i *urbano* različito definiraju, odučeno je da se u ovom radu koristi definicija Državnog zavoda za statistiku kao mjerodavna. Državni zavod za statistiku u dijelu Metodološka objašnjenja u Popisu stanovništva kućanstava i stanova 2011. g. navodi kriterije za diferencijaciju urbanih i ruralnih naselja. Tako su ruralna naselja ona do 2000 stanovnika, s 25 % ili manje stanovnika zaposlenih u naselju stanovanja (sekundarne i tercijarne djelatnosti) u odnosu na ukupan broj zaposlenih stanovnika naselja te s udjelom poljoprivrednih kućanstava od 50 % i više.³ Prilikom opisa ruralne sredine neminovna je usporedba s urbanom sredinom, kao suprotnošću. Dragija Ivanović i Radman ističu manja i ruralna mjesta kao ključna za uspješnu knjižničnu mrežu te postavljanje kvalitetnih knjižničnih usluga u smislu poznavanja načina života i

² Bibliotekarstvo. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb : Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, cop. 2013. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=7465> (30. 4. 2017.).

³ Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. g. : Metodološka objašnjenja // Državni zavod za statistiku. Dostupno na <https://www.dzs.hr/> (Pristupljeno 10.2.2018.)

posebnosti života u manjim i ruralnim sredinama.⁴ Pa tako možemo istaknuti neke opće karakteristike: geografska udaljenost od većeg mjesta (grada), raštrkanost naselja i s time povezana prostorna obilježja područja, manji broj stanovnika, manja gustoća naseljenosti, više starijeg stanovništva, niža razina obrazovanja stanovništva, poljoprivredne i srodne djelatnosti, niža razina zaposlenosti; a s time povezane su u društvene karakteristike: male skupine, rodbinski odnosi, zajedništvo, lokalna tradicija i kultura.

Ovim se radom želi istražiti i istaknuti uloga knjižnica u ruralnim sredinama; zadaća i misija knjižnica u ruralnim sredinama s naglaskom na promjenu definicije knjižnice u ruralnoj sredini u odnosu na ustaljenu definiciju.

2.2. Knjižnica

Knjižnica je javna ustanova čiji je rad usmjeren na zadovoljavanje potreba njenih korisnika. Prema Zakonu o knjižnicama, „Knjižnična se djelatnost obavlja kao javna služba. Knjižničnu djelatnost obavljaju knjižnice. Zadaća knjižnica je da u ostvarivanju javne službe nastoje zadovoljiti obrazovne, kulturne i informacijske potrebe svih građana na području svoga djelovanja te da promiču čitanje i druge kulturne aktivnosti u cilju unapređivanja ukupnoga kulturnoga života zajednice.“⁵ Ona je kulturna, obrazovna i informacijska ustanova koja odabire, nabavlja, obrađuje, čuva i daje na korištenje knjižničnu građu i ima organizirane službe koje pružaju različite usluge korisnicima.⁶

Kao što smo već naveli, knjižnice možemo podijeliti prema vrsti na: nacionalne knjižnice, visokoškolske knjižnice, općeznanstvene knjižnice, narodne knjižnice, školske knjižnice i specijalne (stručne) knjižnice. U ovom ćemo se radu koncentrirati na rad narodnih (općinskih, mjesnih) i školskih knjižnica jer su to knjižnice koje nalazimo u ruralnim krajevima.

2.3. Narodna knjižnica

IFLA-ine Smjernice za narodne knjižnice određuju pojam narodne knjižnice kao organizacije koja osigurava pristup znanju, informacijama, cjeloživotnom učenju i djelima mašte pomoću niza izvora i službi. Na raspolaganju je svim članovima zajednice bez obzira na rasu,

⁴ Dragija Ivanović, M. Specifičnosti poslovanja narodnih knjižnica u ruralnim sredinama. // 9. savjetovanje za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj : Narodne knjižnice kao treći prostor /ur. Dunja Maria Gabriel i Jelica Leščić. Zagreb : NSK, 2015. Str. 235 – 252.

⁵ Zakon o knjižnicama, NN 105/97, 104/00, 69/09. Dostupno na www.nn.hr.

⁶ Živković, D. Osnove bibliotekarstva. // Powerpoint prezentacija : Osnove bibliotekarstva. 7.11.2015.

nacionalnost, dob, spol, vjeroispovijest, jezik, invaliditet, ekonomski i radni status te obrazovanje.⁷ Važeći Standardi za narodne knjižnice navode mogućnost da narodne knjižnice osnuju ustrojbene jedinice na svom području: ogranke, knjižnične stanice, knjižnične stationare i stajališta pokretne knjižnice a s obzirom na broj stanovnika i geografski položaj. Ogranak se otvara na području koje ima više od 2.500 stanovnika i udaljeno je više od 2 km od središnje knjižnice. Otvoren je najmanje 30 sati tjedno za korisnike te ima prostor, fond i stručno osoblje u skladu sa Standardima. Knjižnična stanica otvara se pri nekoj pravnoj osobi sa zbirkom od najmanje 250 knjiga te najmanje 5 sati tjedno rada knjižničara. Knjižnični stacionar je zbirka od najmanje 100 knjiga ustupljenih pravnoj osobi a korisnike uslužuje osposobljeni volonter najmanje 2 sata tjedno. Pokretna knjižnica privremeno ili stalno uslužuje korisnike u malim razasutim naseljima.

Zakon o knjižnicama u čl. 8., alineja 2, također donosi rečenicu: „Pojedine knjižnice mogu prema potrebi obavljati poslove i zadatke više vrsta knjižnica.“ te u čl. 9.: „Općine i gradovi dužni su osnovati narodnu knjižnicu kao javnu ustanovu, osim u slučaju kada djelatnost narodne knjižnice već ne obavlja koja sveučilišna ili općeznanstvena knjižnica na njihovu području.“ Praksa pokazuje da općine i gradovi ne podliježu nikakvoj kaznenoj, moralnoj ili inoj odgovornosti za neizvršavanje čl. 9 Zakona o knjižnicama.

2.3.1. Zadaće narodne knjižnice

Opisom zadaća knjižnice dan je smjer djelovanja knjižnice u zajednici. Ističe se dio „zadovoljiti obrazovne, kulturne i informacijske potrebe svih građana na području svoga djelovanja“. (Tomšić, 2017⁸). Knjižnice to čine svojom osnovnom djelatnošću (usmjerenom korisnicima): posudbom knjiga, te naravno organizacijom raznih službi i usluga za korisnike, od onih stručnih vezanih uz knjižničarsku struku, do raznih programa za sve skupine korisnika, poput radionica, edukacija, pričaonica, izložbi, tečajeva i sl. Narodna knjižnica ispunjava svoju obrazovnu zadaću kao mjesto cjeloživotnog učenja, podupire i potiče čitanje, služi kao potpora školskim knjižnicama, omogućuje korisnicima pristup izvorima znanja kako kroz građu tako i korištenjem interneta, omogućuje korisnicima okolinu primjerenu za rad i učenje te opremu. Informacijske potrebe građana knjižnica nastoji na vrijeme prepoznati prateći gospodarski, društveni i kulturni razvoj društva u kojem djeluje, pa tako narodna

⁷ IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice. Ur. Christie Koontz i Barbara Gubbin, 2. hrv. izdanje. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011.

⁸ Tomšić, V. Načini obavještanja korisnika o događajima u knjižnicama – studija slučaja Gradske knjižnice "Ivan Goran Kovačić" Karlovac : seminarski rad. Zagreb : Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti, Filozofski fakultet, 2017.

knjižnica može pružati informacije vezane za zapošljavanje, zdravlje, okoliš, službene informacije itd., omogućava pristup širokom spektru znanja i informacija tako djelujući na građanstvo, zajednicu i donošenje odluka unutar nje. Kulturna zadaća knjižnice posebno je važna u promicanju kulturne baštine mjesta (zavičajna građa/zbirka), zatim zadovoljava potrebe korisnika za osobnim i kreativnim razvojem (slobodno vrijeme, hobiji, druženje), pruža pristup umjetničkim djelima itd.

2.3.2. Misija narodne knjižnice

Ukratko, misija izlaže namjere organizacije u njenom djelovanju. Kako bi organizacija (tvrtka, ustanova itd.) ostala na pravom putu, te osvijestila svrhu svog djelovanja, mora si postaviti neka pitanja poput: „Kojim se poslom (djelatnošću) bavimo? Što potrošači (korisnici) cijene? Zašto se bavimo tim poslom? Kakva smo tvrtka (ustanova, organizacija)? Po čemu smo posebni?“⁹. Misija je dio strateškog plana tvrtke. Organizacije često sastavljaju formalnu izjavu o misiji koja odgovara na navedena pitanja. „Izjava o misiji je izjava o svrsi organizacije – o onome što želi postići u širem okruženju. Jasna izjava o misiji djeluje kao 'nevidljiva ruka' koja vodi ljude u organizaciji kako bi mogli raditi neovisno, a opet zajedno prema ostvarenju sveukupnih organizacijskih ciljeva.“¹⁰ Misija mora biti realistična, specifična, temeljena na posebnim sposobnostima i motivirajuća.

Kao i bilo koja tvrtka ili organizacija, knjižnica je ustanova koja ima svrhu svog djelovanja usmjerenog prema korisnicima. Odgovarajući na navedena pitanja, knjižnica može doći do svoje izjave o misiji, može formalizirati svrhu svoga djelovanja u okruženju u kojem djeluje. Drugim riječima, postaviti svoje strateške ciljeve. Tako na pitanje *Kojim se poslom, odnosno djelatnošću bavimo?* knjižnica neće odgovoriti *Posuđujemo knjige*. Knjižnica će odgovoriti *da osigurava korisnicima pristup izvorima znanja, kulturnim sadržajima, informacijama*. Navodimo dvije izjave misije poznatih knjižnica:

Knjižnica i čitaonica „Fran Galović” Koprivnica:

„Knjižnica i čitaonica „Fran Galović” Koprivnica je višenamjensko obrazovno, informacijsko, multimedijско, kulturno, multikulturno te komunikacijsko središte grada Koprivnice i Koprivničko-križevačke županije koje građanima osigurava ravnopravan pristup izvorima znanja, informacijama i kulturnim sadržajima za potrebe kulturnog obogaćivanja,

⁹ Kotler. P., et al. Osnove marketinga. 4. europsko izdanje. Zagreb : Mate : Zagrebačka škole ekonomije i managementa, 2006. str. 51. (Riječi u zagradama unutar navoda dodala autorica rada.)

¹⁰ Ibid.

*obrazovanja, cjeloživotnog učenja, odlučivanja u privatnom i javnom životu, zapošljavanja, provođenja slobodnog vremena, zdravog načina života i uživanja u životu uopće.*¹¹

Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac:

„Misija knjižnice je:

- osigurati nabavu, obradu, čuvanje i zaštitu knjižnične građe svim građanima*
- poticati i stvarati navike čitanja i odlaska u knjižnicu kod djece*
- provoditi programe i projekte za poticanje čitanja i pismenosti odraslih, kroz organiziranje književnih susreta, tribina, predavanja, izložbi itd.*
- poticati informacijsku pismenost građana omogućavanjem pristupa Internetu, bazama podataka i katalozima te njihovom pretraživanju*
- omogućiti kvalitetne usluge za osobe s invaliditetom i osobe s poteškoćama u razvoju*
- omogućiti otvorenost i dostupnost svim građanima u vrijeme koje odgovara lokalnoj zajednici*
- pružiti jednake mogućnosti za sve građane u pristupu znanju i informacijama*
- omogućiti stalno stručno usavršavanje knjižničnog osoblja s ciljem prepoznavanja potreba korisnika i pomaganja u pronalaženju informacija*
- postići suradnju i na međunarodnoj razini te postati ravnopravan i sastavni dio mreže hrvatskih i europskih knjižnica.*¹²

2.4. Školska knjižnica

Školske knjižnice dužni su osnovati osnivači škola a mogu se osnovati ako su osigurani knjižnična građa, stručno osoblje i prostor, oprema i sredstva za rad knjižnice.¹³ Prema Zakonu o knjižnicama, školske knjižnice su knjižnice u sastavu osnovnih škola te se stoga upisuju u upisnik knjižnica i knjižnica u sastavu prema Pravilniku o upisniku knjižnica i knjižnica u sastavu¹⁴. Osnivači mogu biti jedinice lokalne i regionalne samouprave (gradovi i županije). U najmanjim školama knjižni fond ne može biti manji od 2.500 knjiga, a u

¹¹ Misija. // Mrežno mjesto Knjižnice i čitaonice „Fran Galović“ Koprivnica. Dostupno na: <http://www.knjiznica-koprivnica.hr/knjiznica/defaultcont.asp?id=22&n=2> (Pristupljeno 2.3.2018.)

¹² Misija knjižnice. // Mrežno mjesto Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac. Dostupno na: <http://www.gkka.hr/misija-knjiznice/> (Pristupljeno 2.3.2018.)

¹³ Zakon o knjižnicama, NN 105/97.

¹⁴ Pravilnik o knjižnicama i knjižnicama u sastavu (NN 139/98, 25/17). Dostupno na: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=202&pregled=1> . (Pristupljeno 10.2.2018.)

knjižnicama s 12 i manje razrednih odjela knjižničar radi u radnom vremenu od 20 sati tjedno.¹⁵

2.4.1. Zadaće školske knjižnice

Prema Standardima za školske knjižnice, djelatnost školske knjižnice ostvaruje se kao: neposredna odgojno-obrazovna djelatnost, stručna knjižnična djelatnost te kulturna i javna djelatnost. Zadaće školske knjižnice opisuje UNESCO-ov Manifest za školske knjižnice (iz sažetka) kao: „Školska knjižnica daje potporu učenju, nudi knjige i izvore koji omogućavaju svim članovima škole da razvijaju kritičko mišljenje, te da postanu stvarni korisnici obavijesti u svim oblicima i medijima. Školska knjižnica povezuje se s drugim knjižnicama i obavijesnim mrežama, poštujući načela UNESCO-vog Manifesta za narodne knjižnice. Knjižnično osoblje potiče upotrebu knjiga i drugih informacijskih izvora od umjetničkih do dokumentarnih, od tiskanih do elektroničkih, u knjižnici ili izvan nje. Ovi izvori obogaćuju i dopunjuju knjige, nastavnu građu i metodologije. Dokazano je da suradnja knjižničara i učitelja utječe na postizanje više razine pismenosti, čitanja, učenja, rješavanja problema i svladavanja informacijskih i komunikacijskih vještina učenika. Usluge školske knjižnice moraju biti pružene svim članovima škole, bez obzira na dob, rasu, spol, vjeru, nacionalnost, jezik, profesionalni i društveni položaj. Posebne usluge i građa moraju biti osigurani za one koji nisu u mogućnosti koristiti redovite knjižnične usluge i građu. Pristup knjižničnim uslugama i zbirkama mora se temeljiti na Općoj deklaraciji UN-a o pravima čovjeka i ne smije biti izložen bilo kakvom obliku ideološke, političke ili vjerske cenzure niti trgovačkim pritiscima.“

2.4.2. Misija školske knjižnice

Pitanja ranije navedena važe za sve ustanove, organizacije, tvrtke, pa tako i za školske knjižnice. Misiju školske knjižnice, odnosno njene strateške ciljeve prilagođavamo i usmjeravamo najvažnijem segmentu rada – korisnicima. Ona mora biti jasna, nedvosmislena, gledati u budućnost. Iz zadaća školske knjižnice, a to su neposredna odgojno-obrazovna djelatnost, stručna knjižnična djelatnost te kulturna i javna djelatnost, proizlazi misija školske knjižnice. Školska knjižnica je obrazovno, medijsko, informacijsko i kulturno središte škole koje razvija stvaralačke, individualne, obrazovne i kulturne sposobnosti učenika pripremajući ga za daljnje školovanje i život.

¹⁵ Standard za školske knjižnice, NN 34/2000. Dostupno na: www.nn.hr.

Navodimo primjere misije školske knjižnice.

Školska knjižnica Osnovne škole „Vladimir Nazor“ Duga Resa:

„Kao važno informacijsko i medijsko školsko središte te središnjica svih školskih odgojno-obrazovnih sadržaja, važnih kulturnih događaja i svekolikih stvaralačkih mogućnosti bila je uvijek otvorena prema širem okružju. Kroz razvijanje individualnih stvaralačkih sposobnosti učenika, obavješćivanja, školovanja i odgajanja učenika, osposobljavanja za samostalno učenje na istraživačkom pristupu, za brzo pronalaženje obavijesti uporabom instrumenata pretraživanja fonda, ostvarila je svoju zadaću, ulogu i namjenu. Naša knjižnica želi biti mjesto partnerskog odnosa učenika i učitelja, gdje učenik bira i predlaže teme i sadržaj rada, istražuje ih, uči samostalno i stvaralački, gdje vrednuje rezultate. U knjižnicu učenik dolazi organizirano i po slobodnom izboru, pojedinačno i skupno te tu razvija samostalnost, samopuzdanje i pozitivne slike o sebi.“¹⁶

Školska knjižnica Osnovne škole Zlatar Bistrica:

„Misija školske knjižnice jest stvaranje ozračja za stjecanje prave pismenosti i razvijanje životnih kompetencija učenika s obzirom na njihove mogućnosti te u skladu s tim, omogućavanje pristupa različitim izvorima znanja, raznovrsnim aktivnostima, projektima, digitalnim medijima i ostalim sadržajima.“¹⁷

3. Statistički prikaz narodnih i školskih knjižnica u ruralnim područjima

Državni zavod za statistiku odgovorom na korisnički zahtjev autorice omogućio je uvid u statističke podatke vezane za školske i narodne knjižnice te podatke o stanovništvu. Iste ili slične podatke može se pronaći na mrežnom mjestu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (poveznica Za knjižničare (Školske knjižnice te Narodne knjižnice)).¹⁸

¹⁶ Mrežno mjesto Knjižnice OŠ „Vladimir Nazor“ Duga Resa. Dostupno na: <http://os-vnazor-dugaresa.skole.hr/skola/knjiznica>. (Pristupljeno 3.3.2018.) (Zatipci preuzeti s navodom.)

¹⁷ Kovačević, S. Školska knjižnica – izvor prave pismenosti. 2014. // Digitalni časopis Pogled kroz prozor. Dostupno na: <https://pogledkrozprozor.wordpress.com/2014/12/23/kolska-knjiznica-izvor-prave-pismenosti/> (Pristupljeno 3.3.2018.)

¹⁸ Mrežno mjesto Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, <http://www.nsk.hr/maticna-sluzba-za-narodne-knjiznice/> te <http://www.nsk.hr/maticna-sluzba-za-skolske-knjiznice/>. Pristupljeno 10.2.2018.

Knjižnice	Ukupno	Status			Dodatni odjeli						
		samostalne	u sastavu druge knjižnice	u sastavu ustanove ili poduzeća	za djecu i mladež	čitaonica	igraonica	bibliobus	multi-medijalni	za slijepe	WLAN (bežična mreža)
	1 768	169	100	1 499	773	477	173	18	266	22	640
Nacionalna knjižnica	1	1	-	-	-	1	-	-	1	-	1
Sveučilišne knjižnice	7	2	1	4	1	5	1	-	1	1	6
Visokoškolske knjižnice	118	3	7	108	1	103	1	1	9	3	79
Općeznanstv. knjižnice	2	1	1	-	-	2	-	-	-	1	1
Specijalne knjižnice	146	2	2	142	1	108	-	1	3	-	38
Narodne knjižnice	277	160	89	28	233	252	110	12	95	13	124
Knjižnice osnovnih škola	858	-	-	858	469	4	58	4	116	-	277
Knjižnice srednjih škola	359	-	-	359	68	2	3	-	41	4	114

Tablica 1. Knjižnice prema vrsti, statusu i dodatnim odjelima¹⁹

Državni zavod za statistiku procjenjuje da je u Hrvatskoj s danom 31. prosincem 2016. g. živjelo 4.154.123 stanovnika.²⁰ Prema podacima Ministarstva uprave RH, u Republici Hrvatskoj ustrojeno je 555 jedinica lokalne samouprave i to 428 općina i 127 gradova.²¹ S obzirom na to da su gradovi mjesta s više od 10.000 stanovnika (osim nekih iznimaka), oni neće biti predmet zanimanja ovoga rada osim kako bi se utvrdio broj matičnih narodnih i narodnih knjižnica. Iz Tablice 1 razvidno je da u Republici Hrvatskoj djeluje 1768 knjižnica svih temeljnih vrsta. Očekivano, najveći je broj školskih knjižnica, njih 858, jer su one osnovane kao knjižnice u sastavnu osnovnih škola. Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, čl. 54²², iznosi činjenicu da školska ustanova ima knjižnicu. Slijede knjižnice srednjih škola (njih 359) te potom narodne knjižnice (njih 277). Prema podacima dostupnima na mrežnom mjestu Nacionalne i sveučilišne knjižnice, u Hrvatskoj je ustrojeno

¹⁹ Preuzeto iz: Knjižnice u 2016. Državni zavod za statistiku. 24. studenog 2017. Pristupljeno 10.2.2018.

²⁰ Gradovi u statistici (Tablica 2 - Procjena i prirodno kretanje). Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. Privatna poruka (5.12.2017.).

²¹ Ministarstvo uprave, <https://uprava.gov.hr/o-ministarstvu/ustrojstvo/uprava-za-politicki-sustav-i-organizaciju-uprave/lokalna-i-podrucna-regionalna-samouprava/popis-zupanija-gradova-i-opcina/846>. Pristupljeno 10.2.2018.

²² Zakon o obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi. Dostupno na <https://mzo.hr/sites/default/files/migrated/zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-oiss.pdf>. (Pristupljeno 9.2.2018.)

dvadeset županijskih matičnih službi za narodne i školske knjižnice nad čijim radom stručni nadzor obavlja Matična služba za narodne knjižnice pri NSK.

Knjižnica	Ukupno	muški	ženski	Članovi prema godinama života				Aktivni korisnici
				14 i manje	15 – 21	22 – 64	65 i više	
	1 309 484	535 833	773 651	466 481	320 304	478 072	44 627	1 151 393
Nacionalna knjižnica	16 688	7 281	9 407	-	3 638	12 619	431	12 853
Sveučilišne knjižnice	28 505	8 147	20 358	1 009	9 356	17 682	458	23 471
Visokoškolske knjižnice	174 011	71 010	103 001	9	61 158	111 932	912	126 025
Općeznanstvene knjižnice	1 966	723	1 243	4	320	1 613	29	1 958
Specijalne knjižnice	41 508	16 853	24 655	436	3 477	36 461	1 134	30 122
Narodne knjižnice	517 869	189 081	328 788	149 481	85 758	241 682	40 948	484 356
Knjižnice osnovnih škola	353 433	164 445	188 988	309 361	8 135	35 497	440	323 876
Knjižnice srednjih škola	175 504	78 293	97 211	6 181	148 462	20 586	275	148 732

Tablica 2. Članovi prema spolu, dobi i aktivni korisnici u 2016.²³

Narodne knjižnice imale su ukupno 517.869 članova a osnovnoškolske 353.433. Slobodno se može reći i da se u određenom broju preklapaju korisnici pojedinih knjižnica. Ukupno je 1.309.484 korisnika bilo učlanjeno u sve vrste knjižnica u RH, što predstavlja 31,5 % ukupnog stanovništva.

Iz podataka dostupnih na mrežnom mjestu Središnjeg državnog portala, Portal otvorenih podataka Republike Hrvatske, u Republici Hrvatskoj 842 ustanove izvode program osnovnoškolskog odgoja i obrazovanja.²⁴ U to su ubrojani i centri za odgoj i obrazovanje, glazbene i umjetničke škole i sl. Usporedbom navedenih podataka, proizlazi da 16 ustanova koje provode osnovnoškolsko obrazovanje nema osnovanu školsku knjižnicu.

Prilikom prikupljanja podataka iz različitih izvora naišlo se na diskrepancije među istovrsnim podacima tako da je odlučeno da se koriste podaci Državnog zavoda za statistiku, Središnjeg državnog portala te Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Primjerice, knjižnica.hr, portal

²³ Preuzeto iz: Knjižnice u 2016. Državni zavod za statistiku. 24. studenog 2017. Privatna poruka. 10.2.2018.

²⁴ Podaci o osnovnim školama. <http://data.gov.hr/dataset/osnovne-skole/resource/osnovne-skole>. Pristupljeno 20.2.2018.

narodnih knjižnica, navodi različiti broj narodnih knjižnica od NSK, ubrajajući i ogranke, bibliobusnu službu, manjinske knjižnice (koje djeluju kao dio većih narodnih ili visokoškolskih knjižnica).

U tablici 3. koja slijedi prikazani su podaci kompilirani iz podataka Matične službe za narodne knjižnice NSK, Državnog zavoda za statistiku te Središnjeg državnog portala. Navedene su općine u RH koje imaju osnovanu narodnu (mjesnu ili općinsku) knjižnicu. Takvih je općina 135. Uvidom u podatke vidljivo je da postoje i općine s manje od 1000 stanovnika (prema procjeni stanovništva 2016.) koje imaju osnovane narodne knjižnice. To su općina Majur (927 stanovnika) u Sisačko-moslavačkoj županiji – udaljena svega 4,4 od grada Hrvatske Kostajnice u kojem također djeluje narodna knjižnica; zatim knjižnica općine Sutivan (s 914 stanovnika) na otoku Braču te knjižnica u općini Kolan sa 855 stanovnika. Trideset i tri općine (oboјano zelenom) u RH do 2.500 stanovnika imaju osnovanu narodnu knjižnicu.

Broj stanovnika	Mjesto	Broj stanovnika	Mjesto	Broj stanovnika	Mjesto
855	<i>Kolan</i>	3.172	Kotoriba	5.738	Zlatar
914	<i>Sutivan</i>	3.188	Vrpolje	5.745	Grubišno Polje
927	<i>Majur</i>	3.206	Martinska Ves	5.754	Vrgorac
1.037	Lovas	3.234	Babina Greda	5.809	Donja Stubica
1.088	Vrhovine	3245	Lipovljani	5.842	Lekenik
1.271	Donji Kukuruzari	3.348	Skradin	5.917	Kloštar Ivanić
1.448	Mošćenička Draga	3.388	Čabar	5.990	Suhopolje
1.490	Udbina	3.486	Gračac	6.008	Sveti Križ Začretje
1.500	Komiža	3.601	Blato	6.030	Ilok
1.625	Donji Lapac	3.697	Jelsa	6.057	Buzet
1.645	Kali	3.700	Pag	6.074	Oroslavje
1.659	Gornja Rijeka	3.765	Dugopolje	6.075	Đurđenovac
1.693	Hrvatska Dubica	3.778	Obrovac	6.193	Mursko Središće
1.723	Bol	3.925	Lovran	6.226	Pregrada
1.736	Gornji Bogičevci	3.961	Novalja	6.293	Korenica
1.754	Jasenovac	4.019	Dvor	6.316	Ozalj

Tablica 3. Općine (i gradovi iznimke) do 10.000 st. sa osnovanom narodnom knjižnicom²⁵

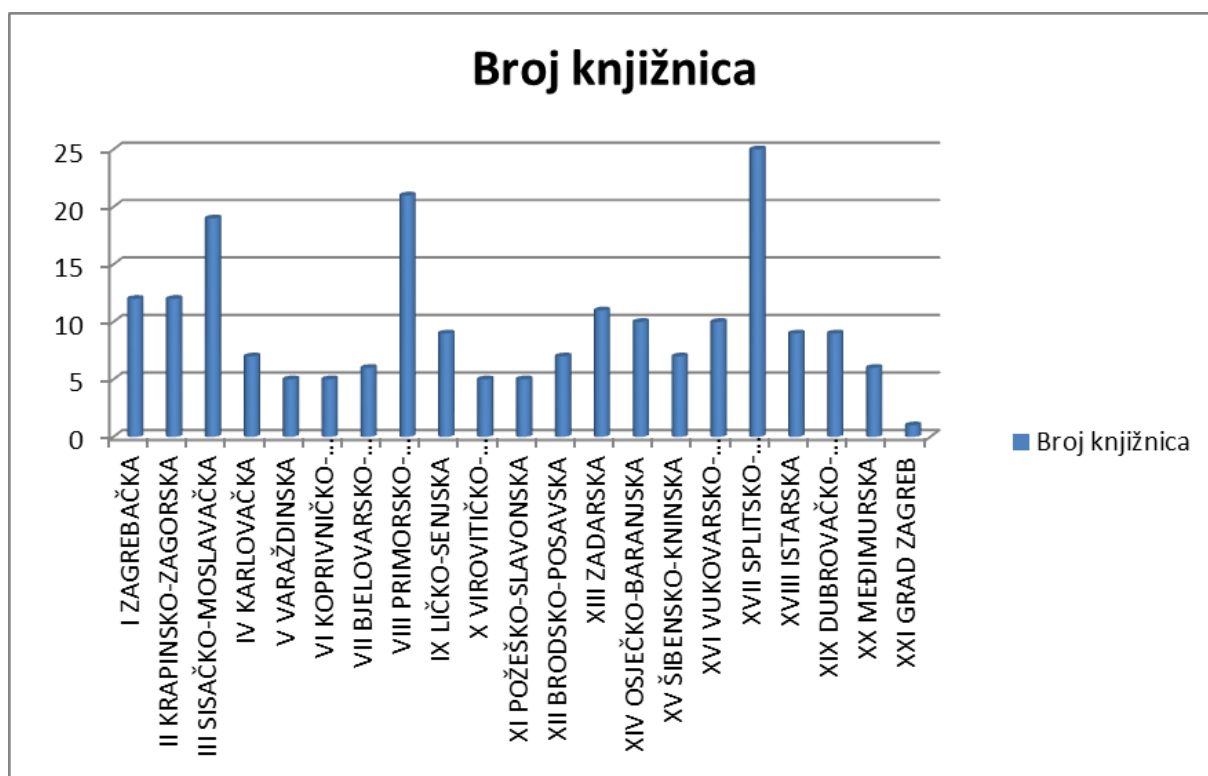
²⁵ Izvor: DZS i NSK.

Broj stanovnika	Mjesto	Broj stanovnika	Mjesto	Broj stanovnika	Mjesto
1.780	Selca	4.024	Vela Luka	6.531	Križ
1.783	Bribir	4.065	Vojnić	6.534	Bistra
1.796	Plaški	4.200	Orebić	6.561	Senj
1.879	Vrlika	4.225	Virje	6.616	Drniš
1.879	Sali	4.361	Slunj	6.748	Krk
2.028	Vis	4.382	Supetar	7.055	Dugi Rat
2.095	Pokupsko	4.421	Kostrena	7.263	Pakrac
2.099	Hercegovac	4.441	Vrbovsko	7.368	Čavle
2.126	Pučišća	4.468	Hvar	7.408	Glina
2.142	Murter	4.481	Novigrad - Cittanova	7.545	Čazma
2.173	Gvozd	4.485	Kraljevica	7.671	Prelog
2.186	Perušić	4.542	Drenovci	7.741	Bedekovčina
2.191	Novigrad	4.650	Sunja	7.785	Lepoglava
2.192	Runovići	4.675	Hum na Sutli	7.903	Đurđevac
2.197	Hrvatska Kostajnica	4.689	Dalj	8.027	Rab
2.290	Ston	4.844	Orahovica	8.115	Mali Lošinj
2.477	Gradište	4.925	Novi Vinodolski	8.173	Bakar
2.520	Velika Ludina	5.039	Buje	8.383	Pazin
2.560	Topusko	5.122	Krapinske Toplice	8.540	Trilj
2.636	Goričan	5.218	Otok	8.801	Ludbreg
2.698	Brodski Stupnik	5.328	Oriovac	8.840	Zabok
2.738	Klanjec	5.432	Nuštar	8.910	Donji Miholjac
2.784	Okučani	5.496	Lipik	8.970	Beli Manastir
2.826	Primošten	5.550	Korčula	9.141	Ploče
2866	Stari Grad	5.566	Kutjevo	9.144	Otočac
2.903	Cres	5.586	Delnice	9.289	Vodice
3.018	Ražanac	5.633	Otok	9.449	Garešnica
3.034	Gradac	5.710	Marija Bistrica	9.598	Pitomača
3.164	Opuzen	5.731	Biograd na Moru	9.879	Benkovac

Tablica 3.(nastavak) Općine (i gradovi iznimke) do 10.000 st. sa osnovanom narodnom knjižnicom²⁶

²⁶ Izvor: DZS i NSK.

Prikaz broja narodnih knjižnica po županijama dan je na sljedećem grafikonu.

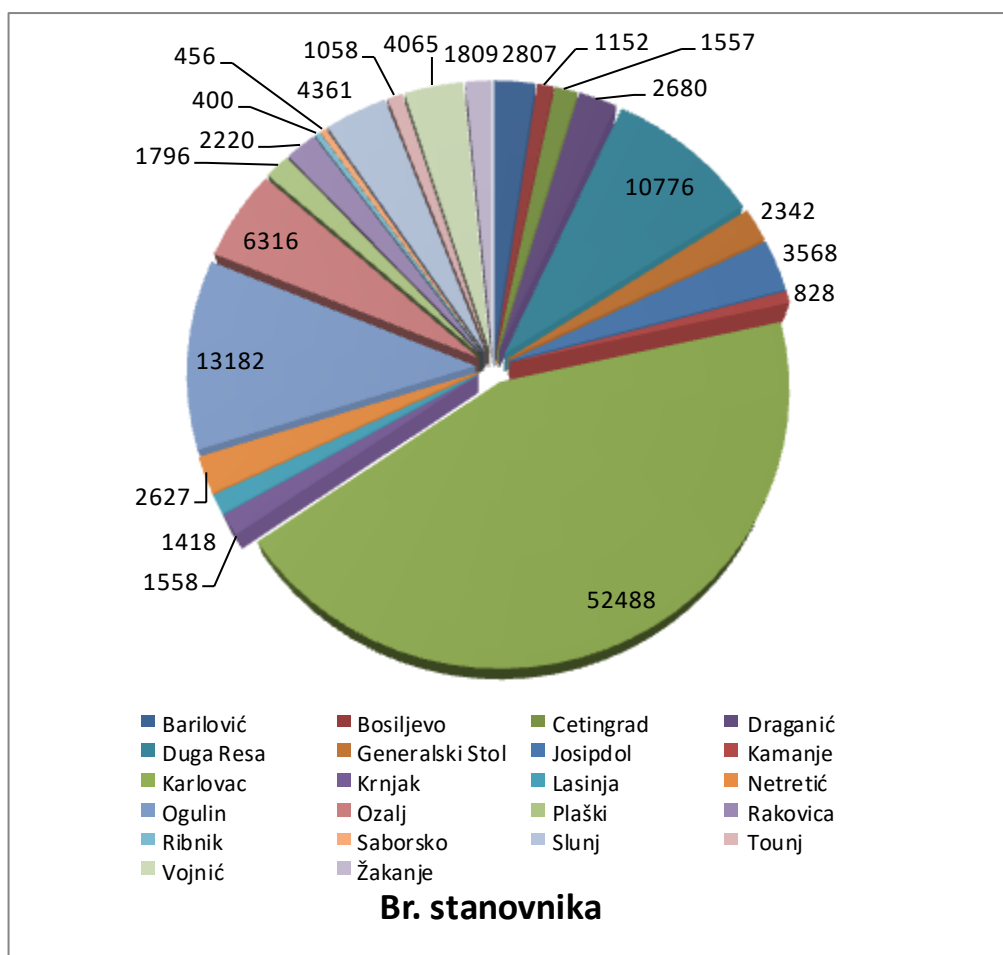

Slika 1 Broj narodnih knjižnica po županijama

Svakako treba uzeti u obzir da se u Gradu Zagrebu računaju Knjižnice grada Zagreba kao jedna knjižnica, unatoč mnogim podružnicama. Na grafikonu se po broju knjižnica ističu Splitsko-dalmatinska, Primorsko-goranska te Sisačko-moslavačka županija. Primorsko-goranska i Splitsko-dalmatinska kao županije s najvećim brojem knjižnica ne iznenađuju zbog najvećeg broja gradova među županijama (14 i 16 redom). Sisačko-moslavačka županija ističe se među kontinentalnim županijama po broju knjižnica iako po broju stanovnika, broju općina i gradova spada u prosjek. Međutim, jedino su u toj županiji u svim gradovima i općinama, sukladno Zakonu o knjižnicama, osnovane narodne/općinske knjižnice (njih 19).

3.1. Primjer Karlovačke županije

Karlovačka županija, o kojoj će biti više riječi u nastavku rada, ima sedam narodnih knjižnica, pet u gradovima te dvije u općinama.

Slika 2 Broj stanovnika po općinama i gradovima u Karlovačkoj županiji²⁷

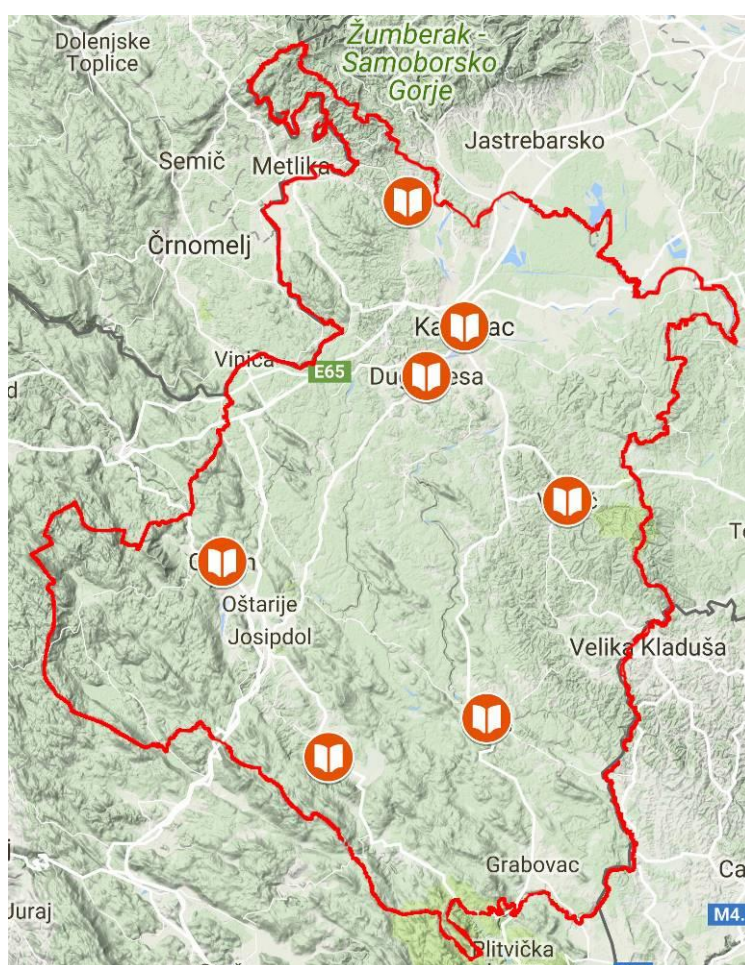
Županija se prostire na 3.626 km², ima 119.464²⁸ stanovnika te se nalazi u središnjoj Hrvatskoj. Većina teritorija Karlovačke županije spada u ruralno područje. Matična narodna knjižnica je Gradska knjižnica i čitaonica „Ivan Goran Kovačić“ u Karlovcu. Gradska knjižnica i čitaonica „Ivan Goran Kovačić“ ujedno je i Središnja knjižnica Slovenaca u Republici Hrvatskoj. Svojim korisnicima pruža sve uobičajene knjižnične usluge, provodi

²⁷ Izvor: DZS.

²⁸ Prema procjeni DZS-a 2016. Knjižnice u 2016. Državni zavod za statistiku. 24. studenog 2017. Privatna poruka. 10.2.2018.

projekte kao što su Zelena knjižnica, Poslovna knjižnica, Mala slobodna knjižnica, Čitateljski klub Bijela sova, Čitateljski klub Cheetaj, Zavičajne čajanke itd., organizira izložbe, radionice, edukacije, priredbe, predstave, projekcije filmova, predavanja, provodi razne programe za djecu i mladež, sudjeluje u manifestacijama i kampanjama itd.²⁹

Iz Slike 2 i karte ispod vidimo da su narodne knjižnice osnovane u svim gradovima (Karlovac, Duga Resa, Ogulin, Ozalj, Slunj) te dvije općine, Plaški i Vojnić. Iz karte vidimo da su knjižnice „raspoređene“ po cijeloj županiji osim u središnjem dijelu. Međutim, ne može se reći da je županija, odnosno stanovništvo „pokriveno“ uslugama knjižnica zato što se radi o ruralnom području te raštrkanim malim naseljima loše prometne povezanosti.

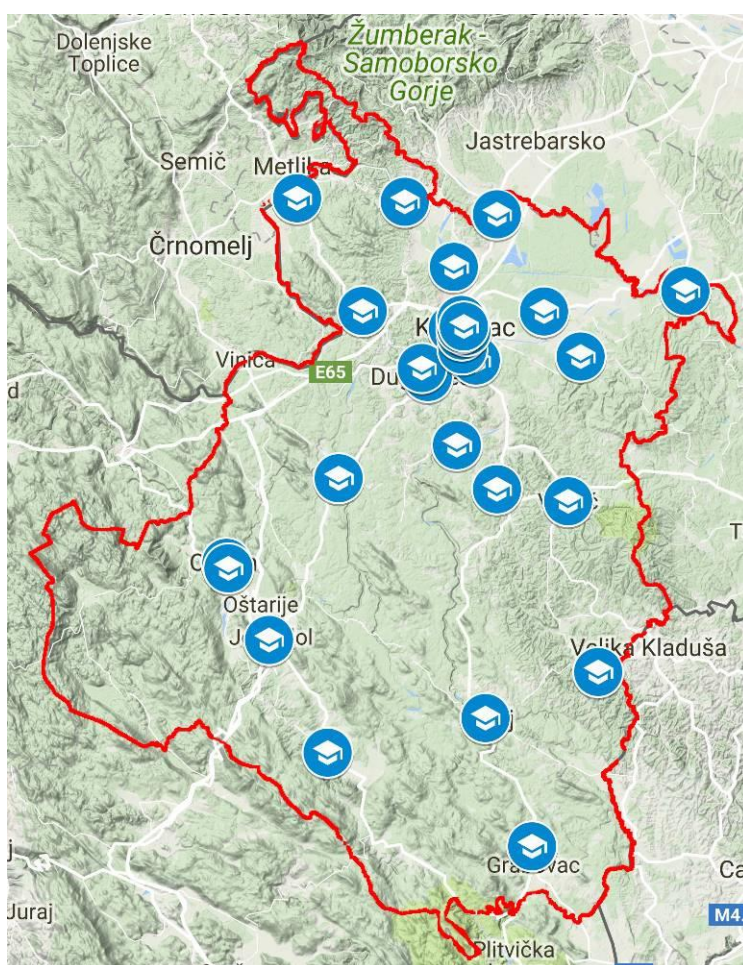

Slika 3 Karta Karlovačke županije sa označenim narodnim knjižnicama³⁰

²⁹ Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“. // Izvješće za 2016. Str. 67. Dostupno na: <http://www.gkka.hr/wp-content/uploads/2015/01/izvjesce2016a.pdf> (Pristupljeno 10.2.2018.)

³⁰ Karta preuzeta sa stranice Google Maps i obrađena.

Bibliobusna služba Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić“ posjećuje 38 stajališta na području grada Karlovca i 9 općina (koje nisu pokrivene knjižničnim uslugama, osim Ozlja). U slučaju nepovoljnih vremenskih prilika bibliobus otkazuje dolazak, a također ga nema ni tijekom ljeta u vrijeme godišnjeg odmora djelatnika. Bibliobus ima ukupno upisanih 836 članova, te prosječno 800 posjeta korisnika mjesečno u 2016. godini.³¹ Djelatnici bibliobusa u dogovoru sa školskim knjižničarkama/ima povremeno u školama ili u prostoru bibliobusa održavaju radionice ili kvizove. Bibliobus samo nudi uslugu posudbe knjižne i neknjižne građe (DVD-i).

Slika 4 Karta Karlovačke županije sa označenim osnovnim školama³²

³¹ Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“. // Izvješće za 2016., str. 67. <http://www.gkka.hr/wp-content/uploads/2015/01/izvjescje2016a.pdf> (Pristupljeno 10.2.2018.)

³² Karta preuzeta sa stranice Google Maps i obrađena.

Na području Karlovačke županije djeluje 28 osnovnih škola te jedan centar za odgoj i obrazovanje djece i mladeži sa osnovnom školom (u Karlovcu). Sve osnovne škole u županiji imaju školsku knjižnicu. U 12 škola knjižničar radi na pola radnog vremena, a u ostalima puno radno vrijeme.³³

Usporedbom dviju karti možemo zaključiti da je samo 18 osnovnih škola (od toga 10 u Karlovcu) „pokriveno“ uslugama narodne knjižnice. Odnosno, stanovništvo samo sedam gradova i općina ima dostupne obrazovne, informacijske i kulturne usluge knjižnice, te dodatne programe i aktivnosti koje te knjižnice organiziraju za različite kategorije stanovnika.

3.2. Primjer općine u ruralnom području, Općina Lasinja

Općina Lasinja smještena je u sjeveroistočnom dijelu Karlovačke županije, udaljena 35 km od Zagreba i isto toliko od Karlovca. Površinom od 82 km² (2,3 % površine županije) obuhvaća 8 naselja (Banski Kovačevac, Crna Draga, Desni Štefanki, Desno Sredičko, Lasinja, Novo Selo Lasinjsko, Prkos Lasinjski, Sjeničak Lasinjski) u kojima živi 1418 stanovnika³⁴. Osnovnu školu polazi 98 učenika, srednju školu oko 35 učenika a visokoškolsko obrazovanje 10 studenata. U općini nije osnovana narodna/općinska knjižnica niti knjižnična stanica ili stacionar. Osim dobrovoljnog vatrogasnog društva, kulturno-umjetničkog društva i udruge branitelja, na području općine samo djeluje zakonom propisan Savjet mladih koji organizira različite aktivnosti: biciklijada, kino uz Kupu, doček nove godine, dobrovoljno davanje krvi. Knjižnična usluga posudbe knjižne i neknjižne građe ostvaruje se dolaskom bibliobusa dva puta mjesečno.

Stanovnici općine nemaju dostupne sve usluge knjižnice osim onih osnovnih: posudba knjižne i neknjižne građe u bibliobusu te katalog i pitajte knjižničara (online). Starije i staračko stanovništvo ima osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje (u manjoj mjeri), dok u mlađoj populaciji svi završavaju srednju školu te bolji učenici, s potporom u obitelji, upisuju fakultete ili veleučilišta. Potrebe mlađeg stanovništva razlikuju se od onih starijeg. Usmjereni su više na obrazovanje djece, sportske i izvanškolske aktivnosti. Ovdje se referiramo na uvod ovog rada te ponavljamo: Znaju li stanovnici koje su njihove obrazovne, kulturne i informacijske potrebe? Imaju li stanovnici takve potrebe? Ako ih imaju, znaju li gdje ih mogu

³³ Čunović, Kristina. Školske knjižnice Karlovačke županije – prostor i oprema usmjereni na unaprjeđenje učenja. // Ppt prezentacija : 3. okrugli stol „Dobro opremljena školska knjižnica – prostor izvrsnosti“. OŠ Dubovac, Karlovac, 14.2.2018.

³⁴ Prema procjeni DZS-a 2016.: Gradovi u statistici (Tablica 2 - Procjena i prirodno kretanje). Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. Privatna poruka (5.12.2017.).

zadovoljiti? Hoće li tek ponuda kulturnih i obrazovnih aktivnosti kod stanovnika izazvati potrebu ili želju za obrazovnim, kulturnim i informacijskim sadržajima? Tko, što i kako može zadovoljiti te potrebe?

Odgovor koji proizlazi iz svega navedenoga jest da su knjižnice i knjižničari upravo ti koji mogu zadovoljiti informacijske, obrazovne, kulturne potrebe stanovništva, ponuditi im sadržaje koji će kvalitetu društvenog života u ruralnoj sredini podići na viši nivo. Ovakvoj jednoj ruralnoj sredini, koja je sama po sebi ugodna za život, relativno blizu centrima, okružena čistom prirodom, potrebna je knjižnica kako bi se zaokružila slika života u takvoj ruralnoj zajednici

4. Knjižnica u ruralnoj sredini – kulturno središte

Strategija regionalnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje do kraja 2020. g.³⁵ predviđa u svom Strateškom cilju 1, prioritet 1.1. i prioritet 1.2. unapređenje regionalnih i lokalnih razvojnih kapaciteta u odgoju, obrazovanju i sportu, podršku afirmaciji kulturnog identiteta i razvoju civilnog društva, razvoj javne infrastrukture od lokalnog značaja, održivo korištenje i vrednovanje kulturne i prirodne baštine. To se poklapa i razrađuje Strategiju Europa 2020. Navedeno podržava i dapače potiče, gledano s aspekta knjižničarske struke, promjenu paradigme rada knjižnice u ruralnoj sredini. Navedeno omogućava i potiče zakonske i ine promjene potrebne za osnivanje knjižnica u malim ruralnim sredinama. Poželjno je dakle radi unapređenja razvojnih kapaciteta osnovati knjižnicu u ruralnoj sredini koja će postati kulturno središte, informacijsko središte, medijsko središte, obrazovno središte, odnosno postojeću pretvoriti u isto.

Često jedinice lokalne samouprave u ruralnim područjima nemaju ni financijske ni organizacijske kapacitete osnovati knjižnicu. U takvom slučaju bio bi zadatak matične knjižnice širiti mrežu knjižnica te iskoristiti dostupne izvore financiranja (Ministarstvo kulture, Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova EU, Županija itd.) i kapacitete koje posjeduje kako bi u udaljenim ruralnim područjima osnovala knjižnicu u suradnji s jedinicom lokalne samouprave.

Dragija Ivanović u svom doktorskom radu te objavljenim člancima i radovima istražuje utjecaj narodnih knjižnica na ruralnu zajednicu u kojoj djeluju. Opisuje specifičnosti njihovog

³⁵ Strategija regionalnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje do kraja 2020. g. Dostupno na: <https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug-1939/regionalni-razvoj/razvojne-strategije/strategija-regionalnoga-razvoja-republike-hrvatske-za-razdoblje-do-kraja-2020-godine/3244> (Pristupljeno 10.2.2018.)

poslovanja te ističe njihovu posebnu važnost i mjesto u svakodnevnom životu zajednice. Navodi njihova drugačija obilježja u odnosu na knjižnice u urbanim sredinama a s obzirom na više uloga koje imaju te status, obično, jedine kulturne ustanove u mjestu. Knjižničar mora osim stručan biti i kvalitetan animator i poticatelj koji će potaknuti zajednicu da „vidi“ knjižnicu i koristi njene usluge.³⁶ Međutim, ne spominje moguću suradnju i sa školskim knjižnicama u pogledu preuzimanja nekih usluga u područjima gdje osnivanje narodnih knjižnica iz nekih razloga nije moguće.

Ruralnoj zajednici nužno je potreban tzv. treći prostor, a što je bila tema 9. savjetovanja za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj: Narodne knjižnice kao treći prostor. U istom se donosi Oldenburgova koncepcija: „Oldenburg sve prostore u kojima se češće boravi, poput kafića, restorana, knjižara, društvenih i sportskih klubova, salona za uljepšavanje itd. naziva trećim prostorom. Za razliku od doma koje je prvi i radnog mjesta koje je drugi prostor, treći su prostori običajena mjesta neformalnog druženja, općenito razvijaju osjećaj pripadnosti određenoj zajednici i postvarnjaju probleme zajednice o kojima se ondje otvoreno razgovara. Treća mjesta određuje demokratičnost, društvenost, važnost razgovora, ugodno i *raziigrano* ozračje; ljudi se ondje osjećaju kao doma, opušteni su, mogu se odmoriti i lako pronaći društvo. Treća su mjesta neutralna i lako pristupačna i u njima su svi, bez obzira na podrijetlo, društveni položaj ili bogatstvo, ravnopravni.“³⁷ U ovom se radu želi istaknuti da osim „posudione knjiga“ (kako se često nepravedno doživljava), knjižnica kroz koncepciju trećeg prostora i informacijskog središta u ruralnoj zajednici može postati središnje mjesto okupljanja stanovnika.

U trećem poglavlju statistički opisujemo Karlovačku županiju čija većina površine spada u kategoriju ruralnog područja. Dan je položaj knjižnica u Županiji te je iz slika vidljivo kolika površina Županije, tj. koliko stanovnika nije „pokriveno“ knjižničnim uslugama. Može li knjižnica u ruralnoj sredini utjecati na kvalitetu života stanovnika? Vjerujemo da može. Knjižničari kao informacijski stručnjaci na vrelu su novih znanja; knjižničarska djelatnost se širi, poboljšava, knjižničari se svakodnevno obrazuju i educiraju. U Hrvatskoj i inozemstvu postoje mnogi primjeri dobre prakse koje knjižničari razmjenjuju te prilagođavaju za okolinu u kojoj djeluju.

³⁶ Dragija Ivanović, M. Specifičnosti poslovanja narodnih knjižnica u ruralnim sredinama. // 9. savjetovanje za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj : Narodne knjižnice kao treći prostor /ur. Dunja Maria Gabriel i Jelica Lešćić. Zagreb : NSK, 2015. Str. 250 – 251.

³⁷ Velagić, Z. Povijesnost koncepcije knjižničnoga trećeg prostora. // 9. savjetovanje za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj : Narodne knjižnice kao treći prostor /ur. Dunja Maria Gabriel i Jelica Lešćić. Zagreb : NSK, 2015. Str. 30.

4.1. Usluge knjižnice u ruralnoj sredini

Ovdje ćemo dati prikaz usluga i djelatnosti koje knjižnica u ruralnoj sredini može pružati te tako postati kulturno središte i treći prostor zajednice. Na kraju ćemo dati nekoliko primjera usluga i program koje nude i organiziraju knjižnice u ruralnim sredinama a koje su dokaz malih pomaka prema doživljavanju knjižnice kao kulturnog središta.

Dobro i kvalitetno opremljen prostor svakako je privlačan korisnicima. Knjižnica mora biti opremljena namještajem i opremom koja će podržavati i povećavati kvalitetu rada knjižničara. Prostor koji biramo kao svoj treći prostor mora biti privlačan i ugodan za boravak. Prostor knjižnice potrebno je dobro osmisliti i prilagoditi za korisnike; tako se može u jednom dijelu kombinirati čitaonica knjiga i dnevnog tiska namještena modularnim stolovima s policama s fondom, dok se drugi dio može odijeliti pomičnim panoima i biti dječji odjel s fondom i didaktičkim igračkama.

Knjižnica mora istraživanjem „tržišta“, tj. korištenjem marketinških alata poput ankete, razgovora, fokusne grupe, saznati koje su usluge potrebne u zajednici te prema tome prilagoditi svoj program rada. Naravno da je uvijek potrebno oslušivati trendove te pratiti promjene u društvu i zajednici kako bi se usluge mogle prilagoditi, dodati ili izbaciti. Za sve dobne skupine korisnika mogu se osmisliti prilagođeni programi i edukacije i kulturna događanja.

Od edukativnih radionica – primjerice korištenje računala, korištenje interneta, korištenje i upravljanje pametnim telefonima i tabletima, korisne aplikacije za pametne telefone, programiranje, početni tečajevi stranih jezika, ručni rad (tradicijski i nove tehnike), šah – do zabavno-razvojnih – likovne, literarne, glazbene, umjetničke, plesne, glumačke, ekološke, kreativne – do izložbi, predstava, predavanja, filmskih projekcija, knjižnih klubova - nabrojano bismo uvrstili u relativno znane i već ponuđene usluge u knjižnicama. Međutim, u ruralnim sredinama, gdje je izbor kulturnih i inih zbivanja oskudan, gdje želja za sudjelovanjem u bilo kojoj od navedenih usluga zahtijeva poludnevni odlazak u grad i troškove s time povezane, takve usluge su dobrodošle i predstavljaju novinu te izbor. Osim spomenutog, knjižnica u ruralnoj sredini mora preuzeti ulogu posrednika u pribavljanju i pružanju informacija svojim korisnicima. Tako ona može uspostaviti suradnju s raznim udrugama iz drugih sredina, javnim i državnim institucijama, bolnicama, obrazovnim institucijama itd. o čijim uslugama, programima i djelatnostima može obavještavati svoje korisnike a ujedno i organizirati njihova predavanja, edukacije, informativne susrete, radionice i sl. S obzirom na sredinu, knjižnica može organizirati ekološke radionice s temama

vezanima uz poljoprivredu, vrtlarenje i sl. koje će održavati stručnjaci ili iskusni članovi udruga ili društava koja se bave tim djelatnostima. Pisanje projektnih prijedloga, prijave na natječajne Ministarstva ili EU-a svakako spadaju u potrebne aktivnosti.

Radionice i programi koji potiču čitanje (čitateljski klub, spisateljski klub, literarne radionice, čitanje djeci, bajkaonice itd.) spadaju u redovite usluge knjižnica. No, uz to, mogu se ponuditi radionice izrade kostima, maski, nakita, narodnih nošnji, priprema predstava, koncerata, plesnih večeri. Nužno je da knjižnica ima redovite programe usmjerene raznim dobnim skupinama korisnika koji će se održavati redovito, tematski, po ustaljenom rasporedu, kako se ne bi gubio kontinuitet i korisnici. Vrlo je važno vodstvo, poticanje i motiviranje. Tako može imati program za predškolski uzrast, roditelje i bebe, vježbanje za starije korisnike, večeri s društvenim igrama, tematske radionice vezano uz doba godine ili vjerske blagdane i sl.

Dio navedenih usluga i programa može održavati i školska knjižnica u nekoj ruralnoj sredini, u radnom vremenu škole ili izvan njega. Knjižnica može omogućiti pristup korisničkim računalima, održavati radionice ili predavanja usmjerene učenicima i roditeljima, voditi čitateljski klub, literarno-likovne radionice, kreativne radionice i sl.

Smjer u kojem se danas obrazovanje, odnosno sustavi za obrazovanje razvijaju jest cjeloživotno obrazovanje, tj. učenje. Poticanje cjeloživotnog učenja svih stanovnika mora biti jedna od fokusnih točaka djelovanja knjižnice u ruralnoj sredini. Ruralne sredine bogate su kulturnom baštinom koja je samo u rijetkim slučajevima, angažmanom entuzijasta, zabilježena, zapisana. Knjižnica u ruralnoj sredini mora osnovati zavičajnu zbirku, odnosno njegovati, zapisati, prikupiti, po mogućnosti digitalizirati, materijalnu i nematerijalnu kulturnu i drugu baštinu kraja.

Kako će knjižnica obavijestiti stanovnike o svojim uslugama? Svakako, knjižničar mora biti animator, te učiniti knjižnicu i knjižnične usluge „vidljivima“ stanovnicima. Uz plakate i letke koji se ostavljaju na visokofrekventnim mjestima, danas je postalo uobičajeno korištenje mrežnih mjesta i društvenih mreža za promidžbu proizvoda i usluga, pa tako i promidžbu usluga knjižnica. Također, vrlo popularna i učinkovita marketinška tehnika je „word of mouth“ odnosno „od usta do usta“. Na taj se način informacije najbrže prenose.

4.2. Primjeri dobre prakse knjižnica u ruralnim sredinama

Donosimo nekoliko primjera kako su knjižnice u ruralnoj sredini revitalizirale društvo, ponudile usluge prilagođene ruralnim sredinama te postale kulturna središta. Primjeri su iz

Karlovačke županije te iz knjižnica u Sutivanu, Majuru i Kolanu kao ruralnim općinama s najmanjim brojem stanovnika koje imaju osnovanu knjižnicu.

Knjižnica i čitaonica Plaški u sklopu Odjela za odrasle izgrađuje zavičajnu zbirku i zbirku za nacionalne manjine. Za stanovnike općine ima u ponudi besplatno umnažanje različitih dokumenata za privatne potrebe.³⁸

Knjižnica i čitaonica Vojnić omogućuje učenicima na Dječjem odjelu pisanje zadaća i pruža pomoć pri učenju. Korisnici knjižnice imaju dostupno 5 -7 naslova dnevnog tiska i časopisa jer je primijećen porast broja korisnika u čitaonici. Također, za djecu provodi aktivnost Mladi knjižničari radi boljeg upoznavanja knjižnice i knjižničarskog poziva. Ističe se program Dramske umjetnosti realiziran financijskom podrškom Ministarstva kulture kroz koji se u knjižnici održavaju kazališne predstave za djecu.³⁹

Gradska knjižnica i čitaonica Ivana Belostenca posjeduje značajan fond Zavičajne zbirke kojim čuva i promiče povijest i kulturu ozaljskog kraja. Održava odličnu suradnju s lokalnim udrugama i umjetnicima koje promovira organiziranjem izložbi i promocija knjiga. Kao program za mlade ističe se knjižnični kviz koji okuplja starije srednjoškolce i studente.⁴⁰

Neformalna knjižnica pod nazivom Alternativna Knjižnica Saborsko djeluje u Saborskom, vode je volonteri, uređen je prostor s knjigama te za djecu i druženje. Radi 2 sata tjedno, petkom. Izniman poduhvat entuzijasta kako bi se poboljšao društveni život, promoviralo čitanje kod djece.⁴¹

Hrvatska narodna knjižnica Antonio Rendić Ivanović u Sutivanu na otoku Braču aktivno sudjeluje u kulturnom i društvenom životu Sutivana i potpomaže aktivnosti udruga i pojedinaca korisne za razvoj zajednice, obrazovanje i kulturu građana. Organizira obaveznu osnovnu obuku korištenja računala za sve koji koriste računala u čitaonici te jednom tjedno

³⁸ Mrežno mjesto Knjižnice i čitaonice Plaški. Dostupno na: <http://www.plaski.hr/ustanove/knjiznica-i-citaonica.html> (Pristupljeno 4.3.2018.)

³⁹ Mrežno mjesto Knjižnice i čitaonice eVojnić, dostupno na: <http://www.vojnic.hr/dat/dm1767.pdf> (Pristupljeno 4.3.2018.)

⁴⁰ Mrežno mjesto Gradske knjižnice i čitaonice Ivana Belostenca. Dostupno na: <http://www.gkc-ivanabelostenca.hr/index.php/novosti> (Pristupljeno 5.3.2018.)

⁴¹ Mrežno mjesto Alternativne Knjižnice Saborsko dostupno na: https://www.facebook.com/pg/Alternativna-Knji%C5%BEnica-Saborsko-271836626496519/about/?ref=page_internal (Pristupljeno 6.3.2018.) Kristina Čunović. Usmeno priopćenje. 5.3.2018.

naprednu obuku (crtaći programi, obrada fotografija, izrada mrežnih mjesta). Održava turnire u društvenim igrama te natjecanje u traženju informacija u knjigama i na internetu. kao i razne tematske radionice za djecu i odrasle. U tijeku je formiranje zbirke originala „Druga domovina“ na španjolskom jeziku kao način očuvanja kulturne baštine iseljenika te uvid u književno stvaralaštvo čileanskih pisaca i pjesnika hrvatskog podrijetla s otoka Brača i Hrvatske. Knjižnica je članica svjetske BookCrossing zajednice.

Općinska knjižnica Općine Kolan „Šime Šugar Ivanov“ pokrenula je postupak registracije i obnove Etnografske zbirke. Zalaganjem knjižnice također je pokrenuta izrada monografije Kolana te su angažirani znanstvenici iz tog prostora kao i oni podrijetlom iz Kolana i okolice. Pokrenuli su folklor za djecu, organiziraju Mali karneval, uređuju okoliš knjižnice, dokumentiraju i bilježe događanja, postaju memorija općine i središte kulturnih i drugih događanja. Korištenje usluga knjižnice je besplatno (tj. nema članarine).⁴²

Narodna knjižnica i čitaonica Majur obuhvaća Odjela za odrasle, Dječji odjel te Multimedijски odjel. Knjige na Odjelu za odrasle označene su piktogramima za lakše snalaženje. U sklopu tog odjela organiziraju se kreativne radionice, promocije knjiga, kazališne predstave, izložbe, edukativna predavanja i informatički tečajevi. Na Dječjem odjelu osim igraonice s igračkama i društvenim igrama postoji i kutak za roditelje s literaturom o roditeljstvu i sl. U sklopu programa Bebe u knjižnici knjižnično osoblje posjećuje obitelji s novorođenim bebama te im daruje informativno-edukativne pakete te besplatan upis i članarinu za prvu godinu života za dijete. Knjižnica prikuplja i građu za Zavičajnu zbirku te kao poseban dio zbirke isječke iz novinskih članaka o Majuru koji se digitaliziraju.⁴³

Iz priloženog se vidi da knjižnice u ruralnim sredinama stvarno prepoznaju potrebu prilagođavanja svojih usluga korisnicima i području u kojem djeluju. Neke od knjižnica prepoznaju potrebu da postanu treći prostor, da postanu mjesto susreta stanovnika, središte društvenog i kulturnog života mjesta. Ističe se očuvanje kulture i tradicije mjesta kroz osnivanje ili očuvanje i širenje zavičajnih zbirki. Knjižnice prepoznaju potrebe suvremenog svijeta tako da svojim korisnicima omogućuju besplatno korištenje računala, pretraživanje interneta, ispis, skeniranje i umnožavanje dokumenata. U svima knjižnicama istaknuta je

⁴² Mrežno mjesto Knjižnice Šime Šugar Ivanov, dostupno na: <http://kolan.hr/home/tvrtke-i-ustanove/42-ustanove/33-knjiznica-sime-sugar-ivanov> (Pristupljeno 4.3.2018.)

⁴³ Mrežno mjesto Narodne knjižnice i čitaonice Majur, dostupno na: <http://knjiznice.nsk.hr/majur/>. Pristupljeno (4.3.2018.)

briga za najmlađe članove kroz organiziranje raznih događanja, radionica, poticanje čitanja i sl. Nužno je potrebno da knjižnice u ruralnim krajevima provedu istraživanje među korisnicima i potencijalnim korisnicima o vrstama usluga koje očekuju ili žele da se u knjižnici organiziraju kako bi knjižnica mogla usmjereno djelovati i ne trošiti resurse na nepotrebne ili neprivačne aktivnosti. Prijedlozi su, primjerice: raznim aktivnostima podupirati socijalnu inkluziju ranjivih skupina u društvu (nezaposleni, invalidi, umirovljenici itd.), obratiti veću pozornost na nekorisnike i kako ih pretvoriti u korisnike, poticati društveno-koristan rad kroz uključivanje volontera u rad knjižnice, surađivati i promovirati rad i drugih ustanova ili udruga na području djelovanja knjižnice. Knjižnica, kao i svaka druga javna ustanova, mora evaluirati svoj utjecaj na zajednicu u kojoj djeluje. To se više ne odnosi samo na broj korisnika, broj posuđenih knjiga ili broj informacijskih upita. U skladu s napretkom, razvojem i širenjem djelatnosti knjižnica, evaluacija ili vrednovanje danas se provode na sljedećim parametrima: odnos korisnika s knjižnicom, utjecaj knjižnice na zajednicu te njihova interakcija itd. Rezultati vrednovanja mogu doprinijeti poboljšanju poslovanja knjižnice, razvoju novih usluga za korisnike, promjeni položaja knjižnice u zajednici itd.

5. Zadaća i misija knjižnice u ruralnoj sredini

U 2. poglavlju dano je određenje pojma zadaće knjižnice te pojma misije, koji je u javno korištenje, pa tako i u knjižničnu struku, došao iz područja menadžmenta, upravljanja. Zadaća je knjižnice zadovoljiti obrazovne, kulturne i informacijske potrebe stanovnika na području svoga djelovanja te promicanje čitanja i drugih kulturnih aktivnosti. Misija je izjava o svrsi postojanja organizacije. Kako doći do istinske izjave o misiji i postaviti zadaće knjižnice? U literaturi se govori o vrednovanju rada knjižnica, no to se uvijek odnosi na vanjsko vrednovanje. Kako bi se doista rad knjižnica mogao valorizirati, potrebno je provesti analizu kroz samovrednovanje te SWOT analizu iz koje proizlaze snage i slabosti knjižnice te prilike i prijetnje u okolini knjižnice. Ta dva alata kvalitetno iskorištena mogu svakoj ustanovi, instituciji, tvrtki, pa tako i knjižnici u ruralnoj sredini, pokazati koji je njen položaj u sadašnjosti te čemu treba stremiti u budućnosti. Analiza rezultata ukazat će knjižnici koje svoje zadaće kako obavlja, odnosno treba li raditi na poboljšanju kvalitete svog rada te u kojim poljima treba izvršiti poboljšanja.

Smatramo da su zadaća i misija knjižnice neraskidivo isprepletene te proizlaze jedna iz druge. Zadaća knjižnice u ruralnoj sredini nužno jest cjeloživotno obrazovanje, kulturna izgradnja te opismenjavanje⁴⁴ korisnika. Izjava o misiji osnažuje knjižnicu, vodi je u ostvarenju postavljenih ciljeva. Knjižnica svojim radom i djelovanjem poboljšava kvalitetu života svojih korisnika – krajnja je misija.

⁴⁴ U značenju digitalno, informacijsko, medijsko, računalno, ali i učenje čitanja i pisanja jer nažalost, u ruralnim sredinama imamo najveći postotak nepismenih ljudi.

Literatura

1. Blažeković, T., Furlan, B. Knjižnica osnovne škole. Ponovljeno i prerađeno izdanje. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna biblioteka. 1993.
2. Članstvo i broj posjeta korisnika u narodnim knjižnicama u RH u 2015. godini. NSK : Hrvatski zavod za knjižničarstvo. Svibanj 2016. Dostupno na: <http://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2012/01/%C4%8Clanstvo-i-posjete-u-narodnim-knji%C5%BEicama-u-2015..pdf> (Pristupljeno 19. 2. 2018.)
3. Čunović, Kristina. Školske knjižnice Karlovačke županije – prostor i oprema usmjereni na unaprjeđenje učenja. // Ppt prezentacija : 3. okrugli stol „Dobro opremljena školska knjižnica – prostor izvrsnosti“. OŠ Dubovac, Karlovac, 14.2.2018.
4. Dragija Ivanović, M. Specifičnosti poslovanja narodnih knjižnica u ruralnim sredinama. // 9. savjetovanje za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj : Narodne knjižnice kao treći prostor /ur. Dunja Maria Gabriel i Jelica Leščić. Zagreb : NSK, 2015. Str. 235 – 252.
5. Dragija Ivanović, M. Vrednovanje utjecaja knjižnice na ruralnu otočnu zajednicu : doktorski rad. Zadar : Sveučilište u Zadru, 2012.
6. Dragija Ivanović, M., Vrednovanje utjecaja narodnih knjižnica na lokalnu zajednicu, Stručni rad, Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 1(2012), str. 83-100.
7. Gradovi u statistici (Tablica 2 - Procjena i prirodno kretanje). Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. Privatna poruka (5.12.2017.).
8. Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“. // Izvješće za 2016. Dostupno na: <http://www.gkka.hr/wp-content/uploads/2015/01/izvjesce2016a.pdf> (Pristupljeno 10.2.2018.)
9. Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003.
Tomšić, V. Načini obavještanja korisnika o događajima u knjižnicama – studija slučaja Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac : seminarski rad. Zagreb : Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti, Filozofski fakultet, 2017.
10. IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice. Ur. Christie Koontz i Barbara Gubbin. 2. hrv. izdanje, Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011.

11. Izvješće o stručnom radu županijske matične službe u području rada sa školskim knjižnicama za 2015. Dostupno na: <http://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2012/01/Karlova%C4%8Dka-%C5%BEupanija.pdf> (19. 2. 2018.)
12. Knjižnice u 2016. Državni zavod za statistiku. 24. studenog 2017. Privatna poruka. 10.2.2018.
13. Kotler. P., et al. Osnove marketinga. 4. europsko izdanje. Zagreb : Mate : Zagrebačka škole ekonomije i managementa, 2006. str. 51.
14. Kovačević, D., Lasić-Lazić, J., Lovrinčević, J. Školska knjižnica – korak dalje. Zagreb : Filozofski fakultet, Zavod za informacijske znanosti : Altagama, 2004.
15. Kovačević, S. Školska knjižnica – izvor prave pismenosti. 2014. // Digitalni časopis Pogled kroz prozor. Dostupno na: <https://pogledkrozprozor.wordpress.com/2014/12/23/kolska-knjiznica-izvor-prave-pismenosti/> (Pristupljeno 3.3.2018.)
16. Misija knjižnice. // Mrežno mjesto Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac. Dostupno na: <http://www.gkka.hr/misija-knjiznice/> (Pristupljeno 2.3.2018.)
17. Misija. // Mrežno mjesto Knjižnice i čitaonice „Fran Galović“ Koprivnica. Dostupno na: <http://www.knjiznica-koprivnica.hr/knjiznica/defaultcont.asp?id=22&n=2> (Pristupljeno 2.3.2018.)
18. Mrežno mjesto Knjižnice OŠ „Vladimir Nazor“ Duga Resa. Dostupno na: <http://os-vnazor-dugaresa.skole.hr/skola/knjiznica>. (Pristupljeno 3.3.2018.)
19. Mrežno mjesto Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, <http://www.nsk.hr/maticna-sluzba-za-narodne-knjiznice/> te <http://www.nsk.hr/maticna-sluzba-za-skolske-knjiznice/>. Pristupljeno 10.2.2018.
20. Narodna knjižnica: IFLA-ine i UNESCO-ove smjernice za razvoj službi i usluga /
21. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. g. : Metodološka objašnjenja // Državni zavod za statistiku. Dostupno na <https://www.dzs.hr/> (Pristupljeno 10.2.2018.)
22. Pravilnik o knjižnicama i knjižnicama u sastavu (NN 139/98, 25/17). Dostupno na. <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=202&pregled=1> . (Pristupljeno 10.2.2018.)
23. priredila radna skupina Sekcije za narodne knjižnice na čelu s P. Gillom. Zagreb :
24. Rihtarić, M. Strateški plan unapređenja usluga u narodnoj knjižnici na primjeru Knjižnice i čitaonice Gračac : diplomski rad. Zagreb : Filozofski fakultet, 2016.
25. Sabolović-Krajina. D. Narodna knjižnica kao središte lokalne zajednice u suvremenom društvu : doktorski rad. Zagreb : Filozofski fakultet, 2016.

26. Standard za školske knjižnice - prijedlog. Dostupno na: http://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2012/01/Standard-za-%C5%A1kolske-knji%C5%BEnice_2000.pdf
(19.2.2018)
27. Standardi za narodne knjižnice, NN 58/99. Dostupno na www.nn.hr.
28. Standardi za školske knjižnice, NN 34/2000. Dostupno na: http://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2012/01/Standard-za-%C5%A1kolske-knji%C5%BEnice_2000.pdf
(19.2.2018)
29. Strategija regionalnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje do kraja 2020. g
Dostupno na: <https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug-1939/regionalni-razvoj/razvojne-strategije/strategija-regionalnoga-razvoja-republike-hrvatske-za-razdoblje-do-kraja-2020-godine/3244> (Pristupljeno 10.2.2018.)
30. UNESCOV-ov manifest za školske knjižnice. Dostupno na:
<http://www.knjiznice.info/36-skolske/378-unescov-manifest-za-kolske-knjinice>.
(Pristupljeno 18.2.2018.)
31. Velagić, Z. Povijesnost koncepcije knjižničnoga trećeg prostora. // 9. savjetovanje za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj : Narodne knjižnice kao treći prostor /ur. Dunja Maria Gabriel i Jelica Leščić. Zagreb : NSK, 2015. Str. 30.
32. Zakon o knjižnicama, NN 105/97, 104/00, 69/09. Dostupno na: www.nn.hr.
33. Zakon o obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi. Dostupno na
<https://mzo.hr/sites/default/files/migrated/zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-oiss.pdf>.
(Pristupljeno 9.2.2018.)
34. Živković, D. Osnove bibliotekarstva. // Powerpoint prezentacija : Osnove bibliotekarstva. 7.11.2015.